

УДК 34.477

Наталія Брониславівна КАРПЕНКО,

здобувач кафедри криміналістичних експертиз

Національної академії внутрішніх справ;

Ніна Іванівна КЛИМЕНКО,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Європейського університету

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ДІАГНОСТИКИ

М. В. Салтєвський, відомий вчений криміналіст в своїх працях приділяв увагу питанням криміналістичної техніки, зокрема криміналістичній діагностиці [1].

Створення криміналістичної діагностики в теоретичному плані поповнило методологію науки криміналістики. У практичному значенні криміналістична діагностика забезпечує аналіз слідчих ситуацій і вирішення експертних завдань.

Термін криміналістична діагностика був запропонований В. О. Снетковим, який разом з Ю. Г. Коруховим і В. І. Дубровіним розробив окрему теорію криміналістичної діагностики. Свій вклад в цю теорію зробили українські вчені-криміналісти Л. Ю. Ароцкер, Н. І. Клименко, С. А. Ципенюк, З. С. Меленєвська та інші.

Теорія криміналістичної діагностики, це система правил і понять, необхідних для здійснення процесу діагностичного пізнання у рамках проведення кримінального провадження і судово-експертного дослідження. Криміналістична діагностика – процес дослідження властивостей і стану об'єкта (ситуації) з метою встановлення змін, які відбулися в ньому, причини цих змін та їх зв'язок.

Діагностичні дослідження в судовому почеркознавстві в сучасний період виділені в самостійний напрямок. Розроблені основні положення судово-почеркознавчої діагностики, показана їх сутність і місце в системі задач судово-почеркознавчої експертизи.

З метою перспективних розробок вчені використовують ймовірно- статистичний підхід через експериментальне створення кількісних діагностичних методів. Г. А. Купріяною виділені симптомокомплекси ознак, характерних для різних груп «збиваючих» факторів.

Предмет теорії судово-почеркознавчої діагностики є частиною предмета теорії судово-почеркознавчої експертизи або судового почеркознавства. Предмет же судового почеркознавства становить: вивчення закономірностей формування, функціонування та зміни функціонально-динамічного комплексу навичок, що лежить в основі почерку; вивчення закономірностей експертного дослідження почерку; створення на основі виявлених закономірностей методів і методик вирішення завдань судово-почеркознавчої експертизи з метою встановлення фактів і обставин, що мають доказове значення у кримінальних, цивільних, господарських і адміністративних провадженнях. Зазначені знання є складовими наукової основи судово-почеркознавчої експертизи.

Судове почеркознавство в своїй основі спочатку формувалося як теорія судово-почеркознавчої ідентифікації. Відображення у неї неідентифікаційних досліджень довгий час носило допоміжний характер. Цьому сприяло й те, що предмет судово-почеркознавчих діагностичних знань не був визначений, а ці знання не були сформовані у вигляді вчення, теорії.

Предмет судово-почеркознавчої діагностики як складова частина предмета судового почеркознавства розглядається у зв'язку з визначенням судово-експертної діагностики в загальній теорії судової експертизи, яка останнім часом сформувалася як самостійна галузь юридичних знань, відмінна від криміналістики. Як зазначав Р. С. Белкін: «Зв'язки криміналістики і загальної теорії судової експертизи – це зв'язки взаємодії, а не субординації; вони використовують положення один одного, кожна у відповідності зі своїми предметом, завданнями і цілями».

Щодо питання предмету судово-експертної діагностики у вчених немає єдиної точки зору. Так, в судовому почеркознавстві різні вчені по-різному трактують предмет судово-почеркознавчої діагностики.

Л. Ю. Ароцкер, який вперше визначив предмет судово-почеркознавчих неідентифікаційних (діагностичних) досліджень, відніс до них наступні факти: – встановлення зовнішньої обстановки і умов виконання рукопису, внутрішній стан виконавця рукопису та інші обставини неідентифікаційного характеру, в числі яких має місце вік виконавця рукопису і давність написання документа, подібність почерків двох різних осіб, виконання документа одночасно двома особами, час виконання тексту документа та інші. У той же час він пропонував неідентифікаційні дослідження відрізняти від досліджень встановлення групової належності, до яких відносив: визначення статі за почерком, встановлення факту виконання рукопису правою чи лівою рукою. На його думку, виявлені ознаки носять класифікаційний характер [2].

Г. А. Купріянова до почеркознавчо-діагностичних досліджень відносить також встановлення стану виконавця рукопису і умов, в яких він виконувався, проте не включає в предмет діагностики встановлення характеристик особи. На відміну від Л. Ю. Ароцкера, Г. А. Купріянова дещо звужує предмет діагностичних досліджень, з якого випадає встановлення часу їх виконання [3].

В. В. Сєрьогін предметом судово-почеркознавчої діагностики вважає: «закономірності відображення в почерку загальнофізичних властивостей, суб'єктивних (особистісних) якостей, соціально-демографічних даних, станів і навичок особистості, методи, прийоми і способи визначення їх в цілях встановлення особи – можливого виконавця рукопису для попередження і розслідування кримінальних правопорушень». До загальнофізичних властивостей він відносить: стать, вік, зріст, тип статури, характер, ступінь розвитку зорово-рухового апарату письма тощо; до суб'єктивних (особистих) якостей – тип вищої нервової діяльності, особливості характеру (енергійність, наполегливість, неохайність, сміливість, боягузтво і т.п.), тип темпераменту, характеристики нервових процесів (збудливість, стійкість, стриманість та ін.), ділові здібності (стиль роботи, ставлення до справи, вміння комбінувати і т.п.); до соціально-демографічних даних особистості він відносить: національність, район проживання, рівень освіти тощо; до визначення навичок виконавця рукопису – професійні, стенографічні, креслярські та ін. У психофізіологічний стан включається: сильне душевне хвилювання, збудження, стомлення, фізична втома, алкогольне або наркотичне сп'яніння, фізичне охолодження при низькій температурі. У патологічний стан – психічні, нервові, деякі інфекційні захворювання, розумова відсталість, дефекти моторики, порушення роботи зорового і слухового аналізаторів, порушення рухового апарату письма і т. д. Встановлення обстановки виконання рукопису (незвична поза, письмо у темряві, у рухомому транспортному засобі тощо), а також встановлення факту навмисної зміни почерку або наслідування почерку іншої особи, В. В. Сєрьогін відносить до предмета ситуаційних досліджень [4].

Предмет теорії судово-почеркознавчої діагностики пов'язаний з предметом судово-почеркознавчої експертизи. Позиція А. А. Купріянової отримала подальший розвиток в навчально-методичному посібнику з судово-почеркознавчої експертизи (Київ, 2017 р.), в якому до діагностичних віднесені дослідження, пов'язані з встановленням умов виконання рукописів, причому умови трактуються широко: вони охоплюють всі «збиваючи» чинники як внутрішні (стан виконавця), так і зовнішні (обстановка та умови виконання письма). Встановлення властивостей особи виділено в групу класифікаційних завдань [5].

Отже вважаємо, що предмет судово-почеркознавчої діагностики слід розглядати комплексно, включаючи в нього встановлення властивостей і стану особи, залежне від впливу на неї внутрішніх і зовнішніх умов («збиваючих факторів»).

Ці знання в судовому почеркознавстві повинні бути побудовані в єдину систему, що утворює його фундаментальний науковий базис.

Узагальнюючи викладене, до предмета судово-почеркознавчої діагностики пропонується віднести закономірності, що визначають:

а) залежність почерку від зовнішніх обставин і умов виконання рукопису (незвична поза, незвичайний матеріал письма, написання у темряві або при бликуванні освітлення, виконання рукопису у незвичних умовах, під час руху транспорта та інше);

б) залежність почерку від внутрішнього стану виконавця рукопису (хворобливий стан, м'язова втома, охолодження організму, незвичайний психофізіологічний стан, алкогольне та наркотичне сп'яніння або застосування фармакологічних засобів, що підсилюють збуджуючі

процеси, установки на незвичний темп письма (уповільнений або швидкий), природне старіння організму тощо;

в) залежність почерку від віку особи виконавця (відображення ознак почерку, під впливом вікових змін).

На сучасному етапі розвитку судово-почеркознавчої діагностики в більшості своїй, вирішуються задачі на рівні розроблених симптомокомплексів, які мають групове значення і не дають достатньої інформації для вирішення діагностичної задачі – встановлення конкретного «збиваючого» фактору, що діє на виконавця під час виконання ним рукопису або підпису. Тому є необхідність подальшого удосконалення та розробки системи діагностичних ознак почерку та їх комплексів для визначення конкретної «збиваючого» фактору.

Список бібліографічних посилань: 1. Салтевский М. В. Идентификация и установление групповой принадлежности: конспект лекций. Харьков: Изд-во ХЮИ, 1965. 46 с. 2. Ароцкер Л. Е. Неидентификационные исследования в почерковедческой экспертизе. Киев: ХНИИСЭ, 1972. 96 с. 3. Куприянова А. А. Неидентификационные (диагностические) признаки в судебно-почерковедческой экспертизе и основы их систематизации // Современное состояние судебно-почерковедческой экспертизы и перспективы ее развития: материалы науч.-практ. семинара, г. Куйбышев, окт. 1980 г. М., 1981. С. 138–142. 4. Серегин В. В. Возможности судебно-почерковедческой диагностики свойств исполнителей: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 1983. 18 с. 5. Меленевська З. С., Свобода Є. Ю., Шаботенко А. І. Судово-почеркознавча експертиза: навч.-метод. посіб. Київ, 2007. 277 с.

Одержано 07.10.2017

УДК 343.98

Александр Анатольевич КИРИЧЕНКО,

доктор юридических наук, профессор,
профессор кафедры гуманитарных наук
Николаевского национального
университета имени В. А. Сухомлинского

НОВАЯ ДОКТРИНА СТРУКТУРЫ КРИМИНАЛИСТИКИ И ОРДИСТКИ: ИННОВАЦИОННЫЙ ПОДХОД

Разработанный А. А. Кириченко и Ю. Д. Ткач инновационный подход к пониманию сущности структуры криминалистики и ордиистики (теории ОРД) как методических антиделиктных неправовых юридических наук и соответствующих учебных предметов [1; 2; 3, с. 352–354; 4, с. 207–209; 5, с. 22 и др.] более правильно представить в виде следующей системы теоретических учений, базисных частных учений и специальных частных учений указанных наук.

Теоретическими учениями криминалистики являются такие совокупности знаний, которые имеют значение для развития данной науки в целом, образуют в силу этого ее первую часть «Теоретическая» и в сущностном тематическом аспекте могут быть представлены таким образом:

1. Периодизация развития отечественной криминалистики.
2. Понятие криминалистики.
3. Системно-структурное строение и содержательно-тематическое наполнение криминалистики.
4. Дисциплинарные связи криминалистики (основываются на новой доктрине классификации юридических наук, сущности и перспектив развития их развития).
5. Дидактические основы криминалистики (строятся на новейшей доктрине пятнадцатилетнего юридического образования).
6. Методология криминалистики (которая учитывает наследие М. В. Салтевского в части определения сущности идентификации и группификации как базисных собственно криминалистических методов исследования).